

Отримано: 7 жовтня 2025 р.

Прорецензовано: 11 жовтня 2025 р.

Прийнято до друку: 14 жовтня 2025 р.

email: onyshko_ov@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-6286-0856>DOI: [http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-39\(67\)-107-112](http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-39(67)-107-112)

Онишко О. В. Реалізація причинно-наслідкових зв'язків між поведінкою та відповідальністю як базису ефективних фінансово-управлінських рішень. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, грудень 2025. № 39(67). С. 107–112.

УДК: 330.46:336.02:005.21:174

JEL-класифікація: D91, G41, D81

Онишко Олег Володимирович,*кандидат економічних наук, докторант кафедри публічних фінансів
Державного податкового університету*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ПОВЕДІНКОЮ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЯК БАЗИСУ ЕФЕКТИВНИХ ФІНАНСОВО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Мета статті з'ясування ролі та ознак зв'язків між явищами і окремими формами поведінки та відповідальності у фінансовій діяльності для їх оптимального співвідношення, що відповідатиме загальним інтересам учасників фінансових та загалом суспільних відносин.

Стаття присвячена одній із важливих проблем поведінкової теорії формуванню поведінкового ланцюга, який включає єдність інтересів, поведінки та відповідальності. Зазначено, що їх прояв та механізми реалізації перебувають під впливом динамічних трансформацій економіки і суспільства у зв'язку з чим розширюються можливості використання їх як позитивних, так і негативних ефектів. Проте сутність цих понять залишається константою, а зміни стосуються лише її проявів і змістовного наповнення. Зроблено висновок, що сформувати бажану поведінкову модель здатен лише комплексний підхід, що об'єднає всю сукупність поведінкових факторів і мотивів змін у контексті їх впливу на кожен елемент і загальний поведінковий ланцюг. До принципово необхідних умов успішності віднесено врахування існуючих зв'язків між інтересами, поведінкою та відповідальністю, окреслені їх властивості ключовою серед яких віднесено їх причинно-наслідковий характер. З'ясовано, що внаслідок особливої дискусійності механізму відповідальності його роль у поведінковому ланцюгу причинно-наслідкових зв'язків недостатньо враховується і практично відсутня при розробці регуляторних моделей. Зазначено, що відповідальність здатна змінити орієнтаційну спрямованість фінансової поведінки і навіть фінансових інтересів в частині їх упорядкування. Обґрунтована важливість пошуку оптимального місця суперечливого механізму відповідальності у поведінкових процесах. Наголошено на потребі з'ясування доцільності формування системи попередження і подолання безвідповідальності в різних її проявах. Осмислення та виокремлення ролі відповідальності в загальній сукупності причинно-наслідкових зв'язків у поведінковому ланцюгу здатне відкрити нові можливості для повнішого задіяння його потенціалу.

Ключові слова: фінансові відносини, інтереси, поведінка, відповідальність, поведінковий ланцюг, сутність, єдність, причинно-наслідкові зв'язки, системні ефекти.

Oleg Onyshko,*PhD in Economics, Doctoral Student, Department of Public Finance,
State Tax University*

IMPLEMENTATION OF CAUSAL RELATIONSHIPS BETWEEN BEHAVIOR AND RESPONSIBILITY AS THE BASIS OF EFFECTIVE FINANCIAL AND MANAGEMENT DECISIONS

The purpose of this article is to determine the role and characteristics of the intrinsic connections between behavioral phenomena and specific forms of responsibility within financial activities. The research aims to identify an optimal balance that aligns the interests of individual participants with broader socio-economic objectives. This study addresses a critical gap in behavioral theory: the formation of a cohesive behavioral chain that integrates interests, actions, and accountability. It is observed that while the manifestations and implementation mechanisms of these elements are influenced by dynamic transformations in the global economy, their underlying essence remains constant, with changes primarily affecting their substantive content and contextual application.

The study concludes that a desired behavioral model can only be achieved through a comprehensive approach that integrates the full spectrum of behavioral factors and motives within the context of their impact on the overall behavioral chain. A fundamental condition for success is the rigorous consideration of the existing causal links between interests, behavior, and responsibility. The research finds that due to ongoing academic debates surrounding the mechanisms of responsibility, its role within cause-and-effect relationships is often overlooked in the development of regulatory models.

Furthermore, the paper substantiates that responsibility is capable of redirecting financial behavior and harmonizing conflicting financial interests. The importance of establishing a robust system for preventing and overcoming irresponsibility

is emphasized. Ultimately, comprehending the role of responsibility within the causal behavioral chain unlocks new opportunities for maximizing the potential of financial and management decision-making processes.

Keywords: financial relations, interests, behavior, responsibility, behavioral chain, essence, unity, cause-and-effect relationships, systemic effects.

Постановка проблеми. Базисом для розбудови фінансових відносин та формування фінансової поведінки є фінансові інтереси, що рухають діями суб'єкта та визначають його мотивацію. Інтереси можуть мати як матеріальний, так і нематеріальний вимір, досягатися діями як законного, так і протиправного, неправомірного характеру. В контексті останніх важливим є те, що здійснені дії можуть і не суперечити існуючим нормативно-правовим актам, однак внаслідок бездіяльності відповідної особи, невиконання чи недостатнього виконання нею своїх функцій і повноважень могли і не відбутися без втручання зацікавленої особи [1, с. 36–37]. При цьому одним із ключових мотивів виникнення порушень при задоволенні інтересів є потенційна привабливість. Подібна багатоваріантність пояснює важливість ефективних і дієвих механізмів, спрямованих на протидію негативним ефектам у фінансовій поведінці суб'єктів економіки, особливо системного характеру, що виходять за межі їх інтересів та простягаються на суспільні відносини загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фінансові інтереси та фінансова поведінка фактично знаходяться в одному ряду, саме тому теоретико-методологічно значущі положення для забезпечення їх раціональності засвідчують пов'язаність даної проблематики з багатьма дотичними дослідженнями вітчизняної і зарубіжної науки і практики. На рівні поведінкової проблематики їй присвячено праці таких вітчизняних науковців як В. Баранова, Т. Боднарук, О. Ватаманюк, С. Вегера, З. Галушко, Н. Добрянська, М. Дубина, М. Кужелєв, О. Лозинський, О. Рожко, Б. Стеценко, А. Тельнов, С. Чернобай та багатьох інших, що стали необхідним підґрунтям для формування особливостей фінансової поведінки в окремих сферах економіки.

Серед зарубіжних вчених слід відзначити праці лауреатів Нобелівської премії з економіки Г. Мюрдаля (1974 р.), Д. Норта (1993 р.), Дж. Стіглиця (2001 р.), Д. Канемана (2002 р.), Р. Талера (2017 р.), вагомим надбанням яких є методологічні підходи щодо прийняття економічних рішень. Це також праці Дж. Айнсліє, Дж. Аккерлофа, М. Алле, Д. Аріелі, Е. Лангера, Г. Лебона, Е. Ло, А. Тверські та ін., присвячені дослідженню різних аспектів сутності і формування економічної поведінки.

В дослідженнях науковців інтереси розглядаються як вихідна домінанта поведінки людини, окремих громад та суспільства в цілому. Визнаючи важливість процесів формування індивідуальних інтересів і поведінки, особливу цінність представляє їх співвіднесення із розгалуженими суспільними інтересами та віднаходження балансу між ними, що визначає динаміку розвитку суспільних відносин.

Враховуючи опосередковування фінансами практично усіх сторін суспільного життя, як «...феномену фінансової опіки щодо економіки і господарства загалом, коли важлива не просто вартість, і не просто капітал, а фінанси...які перетворилися на субстанціональну силу, визначальну й вирішальну» [2, 11], фінансові інтереси та раціональна фінансова поведінка розглядаються необхідним чинником провадження виваженої фінансової політики та на цій основі стабільного функціонування й реформування національної економіки. Наголошується на важливості теоретичних і методологічних пошуків комплексного розв'язання збалансованості фінансових відносин на тлі динамічних трансформацій економіки і суспільства, у зв'язку з якими розширюються можливості використання як позитивних, так і негативних ефектів у сфері формування фінансової поведінки. За таких умов зрозуміла підвищена увага до особливостей багатозначності прояву і механізмів реалізації сутності і змісту фінансової поведінки.

Незважаючи на суттєві здобутки в галузі поведінкових теорій, узагальнення досягнень економічної думки, засвідчує певну обмеженість щодо окремих домінант динаміки фінансових відносин, їх визначення і взаємозалежностей. Особливо це стосується співвідношення категорій «поведінка» і «відповідальність» та взаємопов'язаності відповідних їм процесів. Природно, що така потреба особливо посилюється в періоди кризових явищ, а також переходу до нових моделей трансформації економіки і суспільства. Загалом такі залежності дуже чутливі стосовно раціонального вирішення багатьох проблем, проте, як підтверджує практика, недостатньо досліджені та містять низку відкритих питань. Разом з тим, відповідальність здатна змінити орієнтаційну спрямованість фінансової поведінки та навіть фінансових інтересів в частині їх упорядкування. Відтак, принципово необхідною умовою успішності постає врахування причинно-наслідкових зв'язків між інтересами, поведінкою та відповідальністю як одного з їх пріоритетних напрямів з теоретичних і практичних міркувань, який продовжує залишатися малодослідженим.

Мета і завдання дослідження. Метою статті з'ясування ролі та ознак зв'язків між явищами і окремими формами поведінки та відповідальності у фінансовій діяльності для їх оптимального співвідношення, що відповідатиме загальним інтересам учасників фінансових та загалом суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що загальна концепція успішності організації і управління тими чи іншими процесами, явищами своїм ключовим елементом передбачає їх адаптацію до змін, що відбуваються у реальній дійсності. Це, в свою чергу, пов'язане з їх гнучкістю і стійкістю та отриманням відповідного кінцевого результату, а саме мінімізації втрат ефективності. В той же час безпосередньо корелює з очікуваним результатом, а тому першочерговим для його досягнення є з'ясування сутності таких явищ і процесів. У межах предмета нашого дослідження це сутність вихідних категорій поведінкової теорії, а саме: інтересів, поведінки та відповідальності та забезпечення на цій основі адаптивності відповідних їм явищ до середовища, у якому вони формуються, для подальшого моделювання адекватної системи їх регулювання.

В контексті реалізації адаптаційного проекту сутності і змісту зазначених категорій і явищ важливо зазначити, що поряд із адаптацією існує можливість їх зміни також шляхом трансформації. Зокрема Д. Сороковий [3], досліджуючи фінансову стійкість фінансових громад, використовує терміни адаптивності і трансформативності та, посилаючись на зарубіжних науковців, звертає увагу на відмінності цих процесів. Так, у розумінні стійкості адаптивність «...означає... здатність/спроможність людей як елементів системи вчитися, набувати та використовувати досвід, впроваджувати інновації, пристосовувати реакції та інституції до змін, яких зазнає система під впливом зовнішніх чинників та внутрішніх процесів» [4]. На відміну від адаптивності, трансформованість – це здатність створювати принципово нову систему, коли екологічні, соціальні, економічні, політичні й інші умови роблять вже існуючу систему неспроможною розвиватися на визначеній траєкторії [5]. До цього варто додати, що кожен із наведених варіантів та їх вибір жодним чином не торкаються зміни сутності досліджуваних понять, вона залишається константою. Зміни стосуються лише проявів сутності, її змістовного наповнення, що перебувають під впливом та нав'язані задля відповідності обраному варіанту.

Дотримуючись зазначених положень, вважатимемо, що розв'язання поведінкових проблем лежить у площині комплексного поєднання сутності вихідних категорій, спонукальних мотивів і факторів формування інтересів, поведінки і відповідальності та особливо взаємозв'язків між цими явищами, що означає можливість повнішої реалізації їх потенціалу для досягнення поставлених цілей.

Слідуючи означеній логіці та не вдаючись до розгляду і оцінки чисельних визначень сутності досліджуваних понять, базисними вважатимемо їх трактування, наведені в Тлумачному словнику української мови, як найбільш загальні для подальшої конкретизації їх змісту стосовно окремих сфер [7, 317]. Так, поведінка – це сукупність чийх-небудь дій і вчинків; певні дії, вчинки загальні; уміння поводити себе відповідно до встановлених правил [7, 712]. При цьому важливо зазначити, що спонукальним мотивом до дії слугують потреби, які безмежні, проте мають об'єктивний чи суб'єктивний характер, що впливає на черговість їх задоволення [8, 34–35]. Принциповим стало утвердження теоретичних підходів до аналізу поведінки, згідно яких вона результат не лише раціональності, але й об'єднує поряд з економічними соціологічні, психологічні, культурні та інші аспекти дій суб'єктів. Не випадково в низці пропозицій, спрямованих на удосконалення процесів формування поведінки, чільне місце посідають ті, що пов'язані з підвищенням рівня фінансової грамотності, поширення стандартів відповідальної поведінки та постійний аналіз власних дій, що складають фундамент успішних управлінських та економічних рішень. Серед них, зокрема, науковці виділяють наступні [9, 9].

- впровадження стандартів етичної поведінки та комплаєнсу у фінансових та управлінських структурах;
- використання поведінкових інструментів, що допомагають мінімізувати вплив когнітивних помилок;
- розвиток фінансової освіти на всіх рівнях – від шкіл до бізнес-курсів для управлінців;
- регулярний моніторинг та аналіз прийнятих рішень, навчання на практичних кейсах.

В той же час, як свідчать узагальнення підходів до аналізу поведінки, деякі з чинників продовжують залишатися малодослідженими в контексті їх впливу на поведінку та загальний поведінковий ланцюг. Зокрема це стосується окремих особистісних характеристик індивідів, певних поведінкових шаблонів. Підтвердженням тому слугують напрацювання в сучасному світі низки підходів до підвищення усвідомленості суб'єкта відносин в частині їх фінансової поведінки. Зокрема це теорія підштовхування Надж (Nudge), розроблена Річардом Талером та Кассом Санстейном, за яку Р. Талер був удостоєний у 2017 р. Нобелівської премії з економічних наук і яка є значним внеском у поведінкову економіку [11].

Nudge визначається як будь-який аспект архітектури вибору, що систематично змінює поведінку людей передбачуваним чином, не забороняючи жодних опцій і не змінюючи їхніх економічних стимулів [11]. Фундаментальним принципом, що лежить в основі Nudge, є опція за замовчуванням (default option). Цей принцип використовує людську схильність до інерції та мінімізації зусиль (effort minimization heuristic), що проявляється у виборі варіантів, які не вимагають активної дії. Надання оптимальних налаштувань за замовчуванням спрямовує індивідів до прийняття бажаних рішень, що ілюструється прикладом

налаштувань смартфонів, де більшість користувачів зберігають виробничі установки, вважаючи їх оптимальними.

Подібні приклади спрямування індивідів до прийняття бажаних рішень за замовчуванням мають місце у багатьох сферах. Так, у сфері пенсійного забезпечення запровадження автоматичної підписки на пенсійні програми (opt-out enrollment) замість активної реєстрації (opt-in enrollment) дозволило істотно збільшити рівень участі. Тобто, цей механізм демонструє, як зміна архітектури вибору може значно підвищити фінансову відповідальність населення без використання примусових заходів [9].

На корпоративному рівні Nudge-технології можуть оптимізувати операційні процеси та підвищити продуктивність. Це включає автоматизацію реєстрації в програмах лояльності або підписки на регулярні сервіси. У сфері управління людськими ресурсами (Human Resources Management) Nudge застосовується для впливу на мотивацію та поведінку співробітників.

У сфері управління персоналом надж-стратегії можуть бути використані для підвищення участі в корпоративних тренінгах шляхом автоматичної реєстрації з можливістю відмови (opt-out). Практика Google щодо розташування здорових закусок на рівні очей є прикладом надж, що впливає на харчові звички співробітників, сприяючи покращенню їхнього здоров'я.

У стратегії взаємодії зі споживачами надж посилює клієнтську лояльність та утримання. Персоналізовані рекомендації Spotify за замовчуванням збільшують залученість користувачів. Так, ініціатива Starbucks щодо надання знижок за використання власних багаторазових чашок демонструє екологічно орієнтований Nudge, що покращує імідж бренду та заохочує екологічну свідомість споживачів.

Загалом, ефективне застосування Nudge у бізнесі базується на кількох ключових принципах формування архітектури вибору [11]:

- пріоритетність опції за замовчуванням: використання дефолтних налаштувань, що не потребують активних дій, як у випадку автоматичного продовження підписки Netflix, сприяє утриманню клієнтів;
- очікування помилок (error anticipation), коли система вже проектується з урахуванням ймовірності людських помилок. Наприклад, спливаючі нагадування про незавершені транзакції в електронній комерції, сприяють завершенню бажаних дій;
- надання систематичного та порівняльного зворотного зв'язку (feedback), (як у випадку інформування про споживання енергії OPOWER), стимулює поведінкові зміни та підвищення ефективності використання ресурсів;
- структурування складного вибору (structuring complex choices) у напрямі спрощення процесу прийняття рішень, наприклад, «покупка в один клік» від Amazon, мінімізує когнітивне навантаження та зменшує перешкоди для завершення транзакцій.

Таким чином, сформувані бажану модель поведінки здатен лише комплексний підхід, що об'єднує всю сукупність факторів і мотивів її змін. Природно, що такий підхід торкається всіх елементів поведінкового ланцюга. Та разом з тим варто зазначити, що у співвідношенні таких елементів саме іманентні властивості поведінки дозволяють відстежувати та реально оцінювати зміни, що є визначальними для динаміки та ефективності всього поведінкового ланцюга, що і пояснює основну увагу до цієї категорії при розбудові поведінкового ланцюга.

Стосовно наступного елемента даного ланцюга – відповідальності, вона трактується як «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова» [7, с. 317]. Для більшої конкретизації можна додати загальні висновки наших досліджень [12]. Зокрема наголошено на особливій дискусійності проблеми відповідальності внаслідок того, що вона: 1) зачіпає багатогранні інтереси суб'єкта та набуває різних видів; 2) означає ймовірні складнощі при відображенні змісту та оцінці ефективності міри і заходів впливу; 3) здатна по-різному впливати на функціонування та діяльність суб'єкта; 4) суттєво залежить від нестабільності та змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

Зазначені властивості категорії «відповідальність» значною мірою пояснюють переважну увагу саме до юридичної відповідальності в розрізі її окремих видів: конституційна, дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна, передбачаючи здійснення владних функцій контролю. Разом з тим механізм і ефекти відповідальності безсумнівно є ширшими. Вони включають зв'язки та впливи й на інші елементи поведінкового ланцюга та відповідні відносини, а тому потребують єдності, що забезпечить найбільш ефективне його функціонування.

В контексті практичного розв'язання проблеми відповідальності, що перебуває під впливом постійних змін, які обумовлюють різний вияв її адекватності, на нашу думку, важливим є питання співвідношення понять «відповідальність» та «обов'язок». В межах його вирішення нами вже зверталася увага на те,

що відповідальність: 1) кореспондує до безвідповідальності; 2) «...виступає як додатковий обов'язок для зобов'язаної сторони, виконання якого породжує для нього відповідні наслідки...» [12, 69].

Однак, не менш важливою є та роль, яку здійснює інститут відповідальності на весь поведінковий ланцюг, сприяючи упорядкованості як поведінки, так і загальних інтересів. Хоча така роль є вкрай важливою для вибору значущих практичних рекомендацій, цей напрям зв'язків практично відсутній при розробці регуляторних моделей у поведінковій проблематиці. До прикладу, В. Баранов обґрунтовано констатує, що «...навіть невелика зміна у способі представлення інформації або використання певних розрахунків може значно змінити рішення, які приймає соціум» [10, 13], визначаючи перелік інструментів поведінкової психології, обходить увагою інститут відповідальності. Він простежується лише опосередковано. Виділяючи техніку направленої стимулювання, зазначається, що це «Використання систем стимулів, які спонукають людей до певних дій або рішень, зокрема штрафів, винагород, або підкріплень», а «Формулювання нормативних стандартів» передбачає «Встановлення чітких правил та стандартів, які впливають на рішення людей шляхом нормативного контролю або накладання обмежень» [10, 11]. На наш погляд, вкрай важливо віднайти оптимальне місце суперечливого механізму відповідальності у поведінкових процесах. Осмислення та виокремлення ролі відповідальності в загальній сукупності існуючих зв'язків у поведінковому ланцюгу здатне відкрити нові можливості у повнішому задіянні його потенціалу.

Такий підхід логічно передбачає можливість не лише забезпечення належного рівня відповідальності, але й формування системи попередження і подолання безвідповідальності в різних її проявах. Така система має бути здатна «...вчасно делегувати необхідні повноваження на рівень найефективнішого розв'язання проблеми, що може бути досягнуто за рахунок забезпечення координації дій окремих її учасників, пошуку колективних регулятивних механізмів, орієнтованих на якісні перетворення...» [1, 37]. Тобто, мова йде про заміну переважаючої в сучасній практиці звичайної, нерідко автоматичної вказівки на відповідальності за виконання тих чи інших рішень, конкретизацією механізмів та наслідків у разі невиконання відповідальним певних дій. Очевидно, що це потребує подальших обґрунтувань та досліджень, проте здатне бути першим кроком на шляху, що окреслює формат відповідних дій.

В якості підґрунтя подібних обґрунтувань та мінімізації певної обмеженості у сприйнятті характеристик окремих елементів поведінкового ланцюга, на наш погляд, важливо враховувати наступні ознаки зв'язку, що лежать в основі зазначеного ланцюга. По-перше, його очевидність, а також те, що він простягається на увесь ряд пов'язаних явищ у їх послідовності: інтереси, поведінка, відповідальність. Останнє підтверджується одним із визначень потреби, яке трактує її як «рушійна сила (спонукальний мотив) до доцільної та раціональної поведінки економічних суб'єктів (у т. ч. виробництва), формує сукупність їхніх інтересів» [8, с. 35]. По-друге, такий зв'язок має глибокий, причинно-наслідковий характер, що вказує одночасно на важливість і складність його реалізації як важливого ресурсу для отримання ефектів системного характеру.

Висновки. Поведінкова теорія є необхідним і важливим елементом адаптаційних і трансформаційних перетворень у різних сферах суспільних відносин. Визначальний вплив на їх успішність здійснює рівень врахування усієї сукупності поведінкових факторів, що формують поведінковий ланцюг, серед яких інтереси, поведінка та відповідальність. Багатозначність їх прояву та механізмів реалізації перебуває під впливом динамічних трансформацій економіки і суспільства, у зв'язку з якими розширюються можливості використання їх як позитивних, так і негативних ефектів. Проте це жодним чином не торкається сутності досліджуваних понять, яка залишається константою. Зміни стосуються лише проявів, змістовного наповнення сутності, які перебувають під впливом та нав'язані задля відповідності обраному варіанту.

Сформувати бажану поведінкову модель здатен лише комплексний підхід, що об'єднає всю сукупність поведінкових факторів і мотивів змін у контексті їх впливу на кожен елемент та загальний поведінковий ланцюг. Принципово необхідною умовою успішності є врахування існуючих зв'язків між інтересами, поведінкою та відповідальністю, ключовою властивістю яких є причинно-наслідковий характер.

Внаслідок особливої дискусійності механізму відповідальності його роль у поведінковому ланцюгу причинно-наслідкових зв'язків недостатньо враховується і практично відсутня при розробці регуляторних моделей.

Разом з тим, відповідальність здатна змінити орієнтаційну спрямованість фінансової поведінки і навіть фінансових інтересів в частині їх упорядкування. Важливо віднайти оптимальне місце суперечливого механізму відповідальності у поведінкових процесах. Осмислення та виокремлення ролі відповідальності в загальній сукупності існуючих зв'язків у поведінковому ланцюгу здатне відкрити нові можливості для повнішого задіяння його потенціалу.

Література:

1. Онишко, О. В. (2014). Оперативна система протидії корупції як складова правового механізму її попередження і подолання. *Науковий вісник НУ ДПС*, 2 (65), 35–41.
- Onyshko, O. V. (2014). Operatyvna systema protydyi koruptsiyi yak skladova pravovoho mekhanizmu yiyi poperedzhennya i podolannya [Operational system for combating corruption as a component of the legal mechanism for its prevention and overcoming]. *Naukovyy visnyk NU DPS* [Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine], 2 (65), 35–41. [in Ukrainian].
2. Ільїн, В. В. (2012). Фінансова економіка як регулятор глобального розвитку. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (м. Львів, 28–29 травня 2012 р.)*, 49.
- Il'yin, V. V. (2012). Finansova ekonomika yak rehulyator hlobal'noho rozvytku. [Financial Economics as a Regulator of Global Development. Philosophy of Financial Civilization]. *Filosofiya finansovoyi tsyvilizatsiyi: lyudyna u sviti hroshey: materialy V Mizhnarodnykh filosofov'ko-ekonomichnykh chytan' (m. L'viv, 28–29 travnya 2012 r.)*. [Man in the World of Money: Proceedings of the V International Philosophical and Economic Readings (Lviv, May 28–29, 2012)], 49. [in Ukrainian].
3. Сороковий, Д. (2024). Фінансова стійкість територіальних громад: теоретичний дискурс. *Світ фінансів*, 3 (80), 91–106.
- Sorokovyi, D. (2024). Finansova stiikist terytorialnykh hromad: teoretychnyi dyskurs [Financial stability of territorial communities: theoretical discourse]. *Svit finansiv* [The world of finance], 3(80), 91–106. [in Ukrainian].
4. Folke, C. (2016). Resilience (Republished). *Ecology and Society*, 21, Article 44. doi: <https://doi.org/10.5751/ES-09088-210444>. [in English].
5. Folke, C., Carpenter, S. R., Walker, B. H., Scheffer, M., Chapin, III F. S., Rockström, J. (2010). Resilience thinking: integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society*, 15, 20. [in English].
6. Walker B., Holling C. S., Carpenter, S. R., Kinzig, A. (2014). Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*, 9, 5. [in English].
7. Яременко, В.В. (2008). *Новий тлумачний словник української мови (Т.1)*. Київ : Аконіт, Т. 1, 926.
- Yaremenko, V.V. (Red.). (2008). *Novyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi mowy* [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv : Akonit, T. 1, 926. [in Ukrainian].
8. Федосов, В. (2025). *Держава. Фіск. Великий бізнес*. Київ : КНЕУ, 749.
- Fedosov, V. (Red.). (2025). *Derzhava. Fisk. Velykyy biznes* [State. Fiscal. Big business]. Kyiv : KNEU, 749. [in Ukrainian].
9. Передало, Х. С., Огерчук, Ю. В., Лібенко, Ю. С. (2019). Поведінкова економіка та можливості застосування технік її впливу в сучасних організаціях. *Ефективна економіка*, 12. doi: 10.32702/2307-2105-2019.12. 94.
- Peredalo, KH. S., Oherchuk, YU. V., Libenko, YU. S. (2019). Povedinkova ekonomika ta mozhlyvosti zastosuvannya tekhniky yiyi vplyvu v suchasnykh orhanizatsiyakh [Behavioral economics and the possibilities of applying the technique of its influence in modern organizations]. *Efektivna ekonomika* [Effective Economics], 12. [in Ukrainian].
10. Баранов, В. В. (2024). Роль поведінкової економіки в розумінні прийняття економічних рішень. *Академічні візії*, 28, 14. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10691679>.
- Baranov, V. V. (2024). The role of behavioral economics in understanding economic decision-making [The role of behavioral economics in understanding economic decision-making]. *Academic Visions* [Academic Visions], 28, 14. [in Ukrainian].
11. Thaler, R. H., Sunstein, C. (2009). *NUDGE: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. [in English].
12. Онишко, О. В. (2019). Сутність та зміст інституту господарсько-правової відповідальності в системі правової відповідальності. *Ірпінський науковий часопис*, 1, 66–70.
- Onyshko, O. V. (2019). Sutnist' ta zmist instytutu hospodars'ko-pravovoyi vidpovidal'nosti v systemi pravovoyi vidpovidal'nosti [The essence and content of the institute of economic and legal responsibility in the system of legal responsibility]. *Irpins'kyi naukovyy chasopys* [Irpın Scientific Journal], 1, 66–70. [in Ukrainian].